

Romakutatások a székelyföldi térségben

Szerkesztette: Bíró A. Zoltán és Jakab Judit. KAM Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Státus Kiadó, Csíkszereda–Madéfalva, 2017. 303 oldal

A csíkszeredai kutatóműhely (KAM) ezzel a kötettel új sorozatot indított *Átmenetek* címmel. Ez a kötet olyan tanulmányok másodközlésére vállalkozott, amelyek a térség fejlődésének leírásában a cigány lakosság szempontját vizsgálják. Pontosabban azt a számos településben megjelenő folyamatot, hogy a helyben élő cigány nemzedékek sora mellett új csoportok és velük együtt új életmódok jelentek meg. A tudós írók tanulmányai mellett a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem csíkszeredai campusa szociológia és kommunikáció szakos diákjainak a témába illeszkedő diplomadolgozataiból tartalmaz részleteket a kötet. Mindezzel sokszínű és tanulságos kép rajzolódik ki a Székelyföld társadalmáról és benne a cigány, roma lakosság helykereséséről és elfoglalt helyéről. A bemutatott tanulmányok többsége az MTA Kisebbségkutató Intézettel együtt végzett vizsgálat eredményeire épít (*Lokális identitások összehasonlító elemzése a Kárpát-medencei magyar településekben*), de vannak ettől függetlenül született írások és a témával foglalkozó diplomadolgozatok is.

A nyolcvanas évekig a cigány személyek és családok élete beépült a helyi kollektív tudásba – fogalmazza meg Bíró A. Zoltán és Bodó Julianna a kötet első, azöndefiníciós kísérleteket elemző tanulmányában. Előbb a társadalom zártsága és kontrollja akadályozta az aszimmetrikus magyar–cigány kapcsolatok módosulását, de hozzájárult az is, hogy a cigányság mint társadalmi probléma hivatalosan nem is létezett. (Magyarországon az 1961-es párthatározat foglalkozott először nyilvánosan a cigány népesség helyzetével, ami – függetlenül a program sikerétől – mutatja a két ország társadalmi nyilvánossága közötti különbséget.) A tanulmány alapvető és sokoldalúan bemutatott következtetése, hogy a két világ – a magyaroké és a romáké – egymástól függetlenül működik. Egyelőre a falusi cigány közösségek öndefiníciós kísérletei a közösségen belül maradnak, nincsenek jelei annak, hogy kifelé irányulnának. Ám – figyelmeztetnek a szerzők – ez bármikor megváltozhat, hiszen olyan társadalmi jelenségről lehet szó, amely folyamatos vizsgálatot igényel.

Bíró A. Zoltán és Oláh Sándor tanulmánya a romániai cigányság számát, területi megoszlását és ennek alakulását mutatja be a 19. század végének nagy „összeírásától”, népszámlálásától napjainkig. Ezután a vizsgálatba bevont nyolc faluban nyert adatokat elemzik. Különösen informatív, amit a vizsgált falvakban élő cigány, roma és a helybéli Magyar lakosság életmódjáról írnak. Az együttélés – egymás mellett élés, ahogyan a kutatók hangsúlyozzák – egyik típusát a teljes elkülönültség jellemzi. A roma nagycsaládok szervezett védelmet, könnyen mozgósítható kapcsolati hálót és fontos belső kommunikációs szervezetet hoztak létre, ezért tiltott körökben a cigány–magyar párkapcsolat, viszont parancs az etnikus jegyeket hordozó viselet. Egy másik roma–magyar viszonyt konfliktusos különélésként írnak le, amelynek jellemzője a cigány fél részéről a csoporton, csoportokon belüli rivalizálás, a magyar környezettel szemben a lehetséges

elkülönülés. Míg azelőbbi csoport az iskolázást, különösen a nyelvtanulást fontos érvényesülési eszköznek tekinti, ebben a csoportban az iskola „kényszerkapcsolat”-jellegű, amit a családi pótlék miatt nem utasítanak el teljesen. A harmadik a „beépülő modell”, amelyet több faluban leírtak. Itt többféle kapcsolatot is találtak a munkakapcsolattól kezdve az egyházi, templomi szertartásokon való részvételig. Mindhárom modellben érvényes a távolságtartás, az elhatárolódás – még a harmadik, elvileg az együttműködést előtérbe helyező modellben is.

Hasznos olvasmány Bíró A. Zoltán, Jakab Judit, Krézsek Erika *Az 1989 utáni székelyföldi romakutatások áttekintése* című írása. A bemutatásban jelentős számú kutatásról kapunk vázlatos képet, amelyek a cigánysággal foglalkoztak. Különösen részletes ismertetést kapunk két tekintélyes szakember – Oláh Sándor és Fosztó László – műveiről, valamint a KAM témába vágó kutatásáról, amelynek eredményeiből e kötet több tanulmánya megszületett. Az áttekintésből az tűnik ki, hogy az empirikus vizsgálatok túlnyomó többsége egy-egy falu cigány és magyar lakosságára irányul, a kultúra világának helyi sajátosságait térképezi fel a két csoportban. A kivételek közé tartozik Papp Z. Attila tanulmánya, amely népszámlálási eredmények alapján a roma–magyar kötődésű „magyarcigányok” jellemzőit vizsgálja. Megállapítja, hogy ez a népeség „etnikai és szociálishátrány-gyűjtőmedenceként” van jelen Erdélyben.

Jakab Judit tanulmánya csíkszeredai pedagógusok véleményét gyűjti össze a cigány tanulók iskolai munkájának elemzése nyomán. Az esélyegyenlőség EU-s elvárásaival kapcsolatban erősödött meg Romániában az a törekvés, amely a leszakadó rétegek és csoportok gyermekeinek beiskolázását, sikeres tanulmányait hangsúlyozta. Az esettanulmányegy olyan iskola pedagógusaival készült interjúkra épít, ahol a közelmúltban szerveződött meg a roma gyerekek általános beiskolázása. A pedagógusok drámaként élik át szerepüket, és különböző, többnyire gyermekközpontú módszerekkel próbálják meg a tanítványaikkal való együttműködést.

A cigányság vallásgyakorlását, új egyházakba való belépését több tanulmány elemzi. Lőrinczi Tünde – tanulmánya a kötetben nem szerepel – a gáborcigányok adventista hitre térését vizsgálta. Krézsek Erika írása pedig egy önmagát „magyarcigányként”, a többségi társadalomban „sátoroscigányként”, a szakirodalomban „kelderás oláhigányként” definiáló csoportról szól. A székelyföldi falu lakói olyan keresztény gyülekezet tagjai, amelyet csak néhány éve jegyeztek be hivatalosan egyházként Romániában. A pünkösdista mozgalom, a Jehova tanúi és más neoprotestáns egyházak cigány hívei olyan gyülekezeteket keresnek, amelyek támogatják őket etnicitásuk megélésében és azoknak a negative jelenségeknek a leküzdésében, amelyeket nemcsak a külvilág, de saját csoportjaik is tehertételnek látnak.

Bíró A. Zoltán és Sárosi Blága Ágnes roved kutatómódszertani írásában a „scriptek” szerepét elemzi a rurális elitek roma népességhez való viszonyában. Olyan közéleti szereplőkkel készült interjúkat vizsgálnak ezzel a módszerrel, akik számára a magyar–roma viszony kihívásjellegű tapasztalat. A közszereplők nyilatkozataikban – adott esetben a velük készült interjúkban – arra törekcsenek, hogy a nyelvi megformálás megfeleljen a hivatali szerepnek és az egyéni meggyőződésnek is. Az érdekes és hasznos módszert érdemes felhasználni más elemzésekben is.

A kötet második része a *Lokális terepek* címet viseli. Az e részben közölt írások a Sapientia EMTE csíkszeredai karának diplomadolgozatából származó részletek, amelyek többsége megjelent a helyi *Antropológiai Műhely* számaiban. E tanulmányok mindegyike színvonalas munka, terepmunkák tapasztalatait összegezi. Mind a hét tanulmány érdemes alaposabb megismerésre. Itt csak két tanulmányt emelek ki közülük.

Az egyik Lázár Hajnal írása, amely a gyergyószentmiklósi roma iskolát mutatja be. Az alap helyzet az, hogy a tanügyigazgatás különböző, végül is akceptálható okokból – így a gyerekek rendszeresebben látogatják majd az intézményt – az iskolát a helyi cigánytelep közvetlen közepén szervezi meg. Ez a várakozás teljesült, ám nem várt fejleményekkel szembesültek: a telep lakói oly mértékben magukénak fogadták el az intézményt, hogy saját házukhoz hasonlóan használják. A tanároknak szembesülniük kell azzal a helyzettel, hogy a szülők be-bejárnak gyermekeikhez, kecskéiket a kapunál kötik meg. Az iskola a problémákkal együtt sikertörténet, amelyről gyakran tudósít a sajtó.

Kovács Ottilia Enikő a kézdimeszárosfalvi romák külföldi, elsősorban budapesti munkavállalásáról írta tanulmányát. Interjúpartnerei elmondják a ki- és visszautazás, a munkahely megtalálásának problémáit és tanulságait. A kérdezettek között van, aki építkezésen dolgozott, a legtöbben beletanultak a kereskedésbe. A ruhával való kereskedés az elmúlt évtizedekben virágzott fel. A Budapesten a kínaiaktól vásárolt ruhaneműt Románia távolabbi és kisebb településeire értékesítik.

A kötet tanulmányai – ahogy talán az itt-tárgyaltakból is kitűnik – széles körű képet festenek a székelyföldi falvak életéről, a romákéról és a nem romákéról. Érdeemes elolvasni ezeket a leírásokat, és érdemes hasonló feladatokat adni végzős egyetemista ésfőiskolás hallgatóknak nálunk, a magyarországi felsőoktatásban is. Megszívlelendő tanulság, hogy a tanárok és tanítványaik írásai egyazon kötetben jelennek meg. Meggyőző, sokszínű kép bontakozik így ki az olvasó előtt a választott témáról, de egyúttal a kötet által képviselt egyetemi arculatról is. Érdeemes figyelni rájuk!